

Молчанюк Ольга Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри природничих дисциплін
Україна, м. Харків, Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

***Анотація.** У статті досліджуються педагогічні засади процесу формування ціннісного ставлення до природи в майбутніх педагогів. Розглядаючи проблему дослідження, автор наголошує, що перш ніж розпочати процес формування цінностей у майбутніх педагога слід пам'ятати про основні методологічні підходи, а саме цілісний, особистісний, діяльнісний, системний, антропологічний, діалогічний підходи тощо. Методологічні підходи дозволяють аналізувати проблеми педагогіки та визначати стратегію і основні способи їх дозволу; цілісно і в діалектичній єдності аналізувати всю сукупність найбільш значущих освітніх проблем і встановлювати їх ієрархію; прогнозувати найбільшу ймовірність отриманих об'єктивних знань.*

На думку автора, вагоме місце в аспекті проблеми наукового пошуку має особистісно – діяльнісний підхід. У статті доведено що зазначений підхід визначає відповідні вимоги до педагога: не тільки до рівня його професійної майстерності, але й до загальної та професійної освіченості та культури. В цілому особистісно-діяльнісний підхід в навчанні означає, що перш за все в цьому процесі ставиться і вирішується основне завдання освіти - створення умов розвитку гармонійної, морально досконалої, соціально активної через активізацію внутрішніх резервів, професійно компетентної і саморозвиваючої особистості.

Автором доведено, що такі види діяльності, як конструктивно-проектна, організаційна, комунікативна, дослідницька діяльність сприяє високому рівню формування ціннісного ставлення до природи у особистості.

Отже, очевидно, що ціннісне ставлення до природи у майбутніх педагогів буде сформовано в тому випадку, якщо сучасний педагог буде усвідомлювати сутність цього феномену, як важливої морально – естетичної властивості особистості, адекватно сприймати естетичні властивості природи та оцінювати їх, проявляти бережливе та гуманне ставлення до оточуючого та виражати ставлення до нього.

***Ключові слова:** цінність, ціннісне ставлення до природи, методологічні підходи, особистісно-діяльнісний підхід, діяльність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Перспективи входження України в європейське освітнє середовище, зміна духовних та національних пріоритетів, що відбулася в українському суспільстві в останні роки зумовили актуалізацію реформування національної освіти, зокрема в контексті формування цінностей молодих громадян.

Основні цілі сучасної системи вищої педагогічної освіти орієнтуються на підготовку конкурентоспроможного фахівця, здатного відповідально здійснювати професійну діяльність, спираючись не тільки на спеціальні знання, але й на досвід ціннісного ставлення до природи, праці і професії. У зв'язку з цим, формування ціннісного ставлення до природи майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки необхідно розглядати у контексті аксіологічного підходу, в якому викладач і студент об'єднуються ціннісним ставленням до навколишньої дійсності. Цінності складають зміст Я-концепції, є основою морального виховання особистості, проявом ціннісного ставлення до себе, регулятором поведінки, виступають у житті людини значущими орієнтирами діяльності, забезпечують відповідний рівень самосвідомості та організованості особистості.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Різні аспекти досліджуваної теми вивчаються в педагогічній, психологічній і філософській науках. Вивчення психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблема формування ціннісних ставлень викликає постійний інтерес у дослідників. Так, вагомий внесок у дослідження даної проблеми зробили філософи (В. Василенко, О. Дробницький, О. Івін, М. Марчук, В. Тугарінов); соціологи (Т. Баранова, М. Вебер, А. Здравомислов, М. Кузнєцов, Г. Парсонс); психологи (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Виготський, М. Іванчук, О. Кононко, А. Лазарук, А. Лазурський, Г. Люблінська, Д. Леонт'єв, С. Рубінштейн), педагоги (А. Алексюк, К. Журба, В. Киричок, О. Колонькова, Н. Непомняща, О. Матвієнко, О. Сухомлинська, Г. Тарасенко, Н. Ткачова, К. Чорна).

Загальні підходи до психологічної природи цінностей та взаємовідносин особистості з навколишньою дійсністю висвітлені у працях І. Беха, Л. Божович, Л. Виготського, О. Киричука, О. Леонт'єва, Л. Масол, О. Матвієнко, В. М'ясищева, С. Рубінштейна, Г. Тарасенко. Педагогічний напрям ціннісних ставлень досліджували О. Вишневський, В. Киричок, В. Кузь, О. Савченко, О. Сухомлинська, Н. Ткачова та інші.

Натомість, у педагогічній науці питання формування у майбутніх педагогів ціннісного ставлення до рідного краю ще не знайшло свого достатнього відображення.

Метою статті є теоретичний аналіз проблеми ціннісного ставлення до природи, що суттєво впливає на процес формування ціннісного ставлення до природи особистості майбутнього педагога, розвиток його професійного потенціалу, уможливує створення особливого середовища, де людина може реалізувати свою сутність – соціуму культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що притаманність особистості ціннісного ставлення до природи – це не лише факт знання і розуміння, а саме здатність до співжиття з найближчою навколишньою дійсністю, якою для особистості є рідний край. Вихідним аспектом у вивченні досліджуваної проблеми є визначення співвідношення «ціннісне ставлення» і «ціннісне ставлення до природи». У сучасній науці реалізувалися різні підходи до визначення сутності понять «цінність», «ставлення», «ціннісне ставлення».

На основі досліджень В. Бенедюка, М. Крачило, Г. Пустовіта, М. Рябко, Т. Самоплавської, М. Соловея, О. Столяренко, М. Сметанського, О. Сухомлинської встановлено, що проблема вивчення ціннісних ставлень має тривалу історію, на сьогоднішній день у психолого-педагогічній науці не склалося єдиного розуміння даного феномену. З огляду на це поняття «ціннісне ставлення до рідного краю» розглядається нами з позицій аксіологічного підходу.

Педагогічна діяльність в аспекті проблеми дослідження забезпечує адаптацію людини в соціальному і природному середовищі рідного краю, створює умови для розширення світогляду особистості, системи знань, моральних поглядів і переконань, які визначають ставлення до природи та розвиток емоційно-ціннісної сфери особистості.

З точки зору Л. Божович, М. Іванчук, Г. Люблінської, О. Матвієнко, формування ціннісного ставлення до природи на кожному віковому етапі

розвитку особистості має свої специфічні особливості, зокрема формування ціннісного ставлення до природи у майбутніх фахівців розглядається нами як процес, що передбачає цілеспрямований виховний вплив на розвиток компонентів досліджуваної інтегративної якості внаслідок реалізації відповідного краєзнавчого аспекту змісту початкової освіти.

Звернемося до тлумачення поняття «цінності». З філософської позиції, цінності – це: специфічно соціальні визначення об'єктів навколишнього світу, що виявляють їх позитивне або негативне значення для людини і суспільства (благо, добро, зло, прекрасне і потворне, укладені в явищах суспільного життя і природи); поняття, що вказує на людське, соціальне та культурне значення певних явищ дійсності; термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного. Отже, цінність — властивість того чи іншого предмета, явища задовольняти потреби, бажання, інтереси соціального суб'єкта (індивіда, групи людей суспільства).

У педагогічній науці, цінності – це: ідеї, речі, явища, сенси, які мають позитивне значення для людини та суспільства; явища та предмети матеріального чи духовного характеру, які володіють позитивним значенням, тобто можуть задовольняти які-небудь потреби людини.

Результати вивчення енциклопедично-довідкових джерел засвідчили, що «цінністю» можна визначити позитивно оцінені об'єкти поведінки, які можуть задовольнити потреби людини.

Вчені пояснюють цінності як: специфічні утворення у структурі індивідуальної свідомості, що виступають ідеальними зразками й орієнтирами діяльності особистості й суспільства (В. Сластьонін, Г. Чижакова); відображення позитивного (негативного) значення об'єктів навколишнього світу чи ідей для суспільства, групи людей або окремої особистості (Н. Ткачова); значущість, яку люди надають явищам, речам і яка є основою ставлення до них (Т. Поніманська).

За твердженням В. Гриньової, педагогічні цінності, базис яких становлять духовні цінності, є стійкими орієнтирами, за якими студент співвідносить своє життя і педагогічну діяльність [3].

Розглядаючи педагогічні цінності в структурі професійно-педагогічної культури, І. Ісаєв стверджує, що педагогічні цінності – це норми, які регламентують професійно-педагогічну діяльність викладача, носять цілісний характер і виступають як пізнавально-діюча система, що визначає відносини між сформованими поглядами на проблеми професійної освіти та професійно-педагогічною діяльністю викладача вищої школи [5, с. 73-74]. Згідно з поглядами науковців (В. Гриньова, І. Ісаєв та ін.) [3; 5], система педагогічних цінностей має синкретичний характер, тобто її функціонування залежить від взаємозв'язку всіх її складових.

Докладно розглянута класифікація педагогічних цінностей у структурі професійно-педагогічної культури у працях І. Ісаєва, В. Сластьоніна, Г. Чижакова [5, с. 78-79], яка реалізуються на індивідуально-особистісному рівні в конкретній педагогічній ситуації. До неї належать такі педагогічні цінності, як: цінності-цілі, цінності-засоби, цінності-відносини, цінності-якості та цінності-знання.

Система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власні ставлення. Частиною цінностей є – ціннісне ставлення до природи. Воно формується у процесі екологічного виховання і виявляється у таких ознаках: усвідомленні функцій природи в житті людини та її самоцінності; почутті особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них; здатності особистості гармонійно співіснувати з природою; поводитися компетентно, екологічно безпечно; критичній оцінці споживацько-утилітарного ставлення до природи, яке призводить до порушення природної рівноваги, появи екологічної кризи; вмінні протистояти проявам такого ставлення доступними способами; активній участі у практичних природоохоронних заходах: здійсненні

природоохоронної діяльності з власної ініціативи; посиленому екологічному просвітництві.

Ціннісне ставлення до природи і сформована на його основі екологічна культура є обов'язковою умовою сталого розвитку суспільства, узгодження економічних, екологічних і соціальних чинників розвитку. Ставлення особистості до природи має специфічні вікові особливості.

Ціннісне ставлення і цінність – споріднені поняття, дві характеристики одного зв'язку. Першим поняттям фіксується активність суб'єкта, другим – результат ставлення. На думку педагогів ціннісне ставлення виникає в результаті практики, коли якості освоєного, перетвореного предмета починають більш або менш співпадати з критеріями людини, з її потребами, інтересами, цілями та ідеалами, впливають на розвиток людини і стають обов'язковою умовою її буття. Зіставлення реального й ідеального – основа ціннісного підходу, який завершується оцінкою об'єкта.

Велика роль у формуванні ціннісного ставлення до природи надається початковій школі. Адже тут виховуються основні риси характеру особистості і спілкування з природою, а це грає першочергову роль. Прищеплення любові до природи, високоморального ставлення до її багатств – це проблема не лише естетичного та етичного збагачення особистості, а й формування патріотизму. Реалізація вищезазначеного залежить тільки від сучасного педагога. Педагог має вдало формувати у дітей почуття краси природи, систематизувати, уточнювати їх враження, спонукати до пошуку вираження естетичних емоцій, знайомити із творами мистецтва, що відображають природу як естетичну цінність.

Перш ніж розглядати проблему формування цінностей у майбутнього педагога слід пам'ятати про основні методологічні підходи, а саме цілісний, особистісний, діяльнісний, системний, антропологічний, діалогічний підходи тощо. Методологічні підходи дозволяють аналізувати проблеми педагогіки та визначати стратегію і основні способи їх дозволу; цілісно і в діалектичній єдності аналізувати всю сукупність найбільш значущих освітніх проблем і

встановлювати їх ієрархію; прогнозувати найбільшу ймовірність отриманих об'єктивних знань.

На нашу думку, вагоме місце в аспекті проблеми наукового пошуку має особистісно – діяльнісний підхід.

Вище зазначений підхід визначає відповідні вимоги до педагога: не тільки до рівня його професійної майстерності, але й до загальної та професійної освіченості та культури. До загальних якостей педагога відносять глибоке володіння знаннями, наявність високого рівня професіоналізму, готовність до самоосвіти, а також високі моральні якості.

В цілому особистісно-діяльнісний підхід в навчанні означає, що перш за все в цьому процесі ставиться і вирішується основне завдання освіти - створення умов розвитку гармонійної, морально досконалої, соціально активної через активізацію внутрішніх резервів, професійно компетентної і саморозвиваючої особистості.

Розвиток особистості педагога мав глибокий аналіз та наукове обґрунтування у працях П. Гальперіна, А. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Д.Єльконіна та інших. Особистісно-діяльнісний підхід у своєму особистісному компоненті передбачає, що в центрі навчання знаходиться той хто навчається - його мотиви, цілі, його неповторний психологічний склад, тобто учень, студент як особистість. Виходячи з інтересів учня (студента), рівня його знань і умінь, учитель (викладач) визначає навчальну мету заняття і формує, спрямовує і коригує весь освітній процес в цілях розвитку особистості учня чи студента.

У процесі діяльності особистість не тільки змінює оточуючий світ, але і самого себе. Важливим аспектом діяльності є її мотивований характер, який спрямований на реалізацію усвідомлених цілей. У педагогічному аспекті (з позиції педагога) діяльність означає управління навчальною діяльністю учнів з метою їх гармонійного розвитку. Зазначена діяльність постійно спрямована на вирішення конкретних завдань (пізнавальних, дослідницьких, перетворювальних, проектних тощо).

Цінності є структурним елементом діяльності. Свій ціннісний світ людина вибудовує в процесі предметно-практичної діяльності. А будь-який акт діяльності включає в себе ідеальний момент, під час якого складається задум дії, її ідеальна мета, план реалізації, а також життєвий смисл цієї діяльності, загалом те, задля чого здійснюється вся дія. Саме цей момент діяльності і характеризує категорія цінності. Генетично цінності в процесі суспільної практики акумулювали в собі потреби, інтереси, емоційні переживання суб'єкта.

Ціннісна свідомість творить власний світ, світ емоційних переживань, ціннісних образів. У ціннісній формі людина не об'єктивує, а суб'єктивує зовнішню дійсність, привласнюючи її, наділяючи людськими смислами, стверджуючи тотожність з собою. Тому цінністю є лише те, що усвідомлюється, переживається як цінність.

Ціль також має важливе значення в процесі діяльності. Вона ідеально містить у собі майбутній результат, діяльності, таким чином спрямовуючи й організуючи весь діяльний процес. Як така спонукальна сила, ціль є складним інтегральним об'єднанням знань, волі, емоцій, цінностей, а на відміну від цінності вона є технологічним утворенням, елементом проєктивної свідомості і завжди викликає доцільну дію. Цінність же зберігає елемент нездійсненності, недосяжності і завдяки цьому духовної піднесеності.

Отже, педагог – це фахівець який здатний формувати ціннісне уявлення картини світу.

Таким чином, теоретичними основами формування у майбутніх педагогів ціннісного ставлення до природи є наукові положення про систему цінностей та відношень особистості.

На базі набутих теоретичних знань, майбутній педагог у процесі практичної діяльності має вдало використовувати наступні види діяльності: конструктивно-проектну діяльність; організаційну; комунікативну; дослідницьку.

Кожна із наведених видів діяльності має сприяти високому рівню формування ціннісного ставлення до природи у особистості.

Конструктивно – проектна діяльність передбачає добір, композиційну побудову навчального матеріалу, планування і побудову педагогічного процесу.

Організаційна діяльність передбачає виконання системи дій які спрямовані на включення тих хто навчається в різні види діяльності, організацію колективу. Це творчість у сфері управління щодо створення нових способів планування, контролю, мобілізації ресурсів, встановлення зв'язків із соціумом.

Комунікативна діяльність пов'язана з організацією та становленням педагогічного спілкування між учасниками педагогічного процесу.

Під комунікативними знаннями Н. Волкова розуміє узагальнений досвід людства в комунікативній діяльності, відображення у свідомості людей комунікативних ситуацій у їхніх причинно-наслідкових зв'язках і відношеннях. У цьому контексті слушною є думка науковця про те, що «комунікативні знання мають стати основою для здійснення будь-якої комунікації, самореалізації, збагачення особистісного комунікативного досвіду, формування компетентності та здійснення комунікації» [2, с. 174]. Лише необхідна кількість знань дає можливість самостійно реалізовувати в практичній діяльності технології комунікації, моделювати комунікативні дії та збагачувати комунікативний досвід. Таким чином, оволодіння майбутніми педагогами відповідними комунікативними знаннями є основою формування цінностей.

Дослідницька діяльність передбачає здійснення наукового підходу до природніх та педагогічних явищ, застосування методів наукового дослідження.

Отже, діяльність щодо формування ціннісного ставлення до природи у майбутніх педагогів, це діяльність яку можна класифікувати на дві групи: перша – цільова (виховання, навчання, розвиток, мотивація); друга –

операційна (діагностична, конструктивно – проектна, організаційна, комунікативна, гностична, прогностична, корекційно – рефлексивна, рекреативна, методична, дослідницька).

Висновки. Отже, як показав аналіз психолого – педагогічної літератури та практики, в рішенні зазначеної проблеми накопичився позитивний досвід і створені передумови для подальшого вирішення даної проблеми. Ціннісне ставлення до природи у майбутніх педагогів буде сформовано в тому випадку, якщо сучасний педагог буде усвідомлювати сутність цього феномену, як важливої морально – естетичної властивості особистості, адекватно сприймати естетичні властивості природи та оцінювати їх, проявляти бережливе та гуманне ставлення до оточуючого та виражати ставлення до нього.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у вивченні зв'язку процесу формування ціннісного ставлення до природи у майбутніх учителів початкової школи з рівнем розвитку професійної культури особистості та її індивідуальних якостей.

Список використаної літератури

1. Андрущенко, В. П. Освітня політика (огляд порядку денного) / В. П. Андрущенко, В. П. Савельєв. – К. : “МП Леся”, 2010. – 368 с.
2. Волкова Н. П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Наталія Павлівна Волкова. — Дніпропетровськ, 2006. — 430 с.
3. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В.М. Гриньова. – Харків : Основа, 1998. – 300 с.
4. Реан А.А. Психология и педагогика / А.А. Реан, Н.В. Бордовская, С.И. Розум – СПб.: Питер, 2000. – 432 с. – (Сер. “Учебник нового века”).
5. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И.Ф. Исаев. – Москва : «Академия», 2002. – 208 с.
6. Сухомлинский, В. А. Избранные педагогические труды. Сочинения / В. А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1979. – Т. 1.

Молчанюк А.В.

кандидат педагогических наук, доцент,
заведующий кафедрой естественных дисциплин
Украина, г. Харьков, Коммунальное учреждение
«Харьковская гуманитарно-педагогическая
академия» Харьковского областного совета

ДИДАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К ПРИРОДЕ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ.

Аннотация: В статье исследуются педагогические основы процесса формирования ценностного отношения к природе у будущих педагогов. Рассматривая проблему исследования, автор отмечает, что прежде чем начать процесс формирования ценностей у будущих педагога следует помнить об основных методологические подходы, а именно целостный, личностный, деятельностный, системный, антропологический, диалогический подходы и тому подобное. Методологические подходы позволяют анализировать проблемы педагогики и определять стратегию и основные способы их разрешения; целостно и в диалектическом единстве анализировать всю совокупность наиболее значимых образовательных проблем и устанавливать их иерархию; прогнозировать наибольшую вероятность полученных объективных знаний.

По мнению автора, важное место в аспекте проблемы научного поиска имеет лично-деятельностный подход. В статье доказано, что указанный подход определяет соответствующие требования к педагогу: не только к уровню его профессионального мастерства, но и к общей и профессиональной образованности и культуры. В целом лично-деятельностный подход в обучении означает, что прежде всего в этом процессе ставится и решается основная задача образования - создание условий для развития гармоничной, нравственно совершенной, социально активной через активизацию внутренних резервов, профессионально компетентной и саморазвивающей личности.

Автором доказано, что такие виды деятельности, как конструктивно-проектная, организационная, коммуникативная, исследовательская деятельность способствует высокому уровню формирования ценностного отношения к природе в личности.

Итак, очевидно, что ценностное отношение к природе у будущих педагогов будет сформирована в том случае, если современный педагог будет осознавать сущность этого феномена, как важной нравственно - эстетической свойства личности, адекватно воспринимать эстетические свойства природы и оценивать их, проявлять бережное и гуманное отношение к окружающего и выражать отношение к нему.

Ключевые слова: ценность, ценностное отношение к природе, методологические подходы, лично-деятельностный подход, деятельность.

Molchanyuk O.V.
Ph.D., Associate Professor,
Head of the Department of Natural Sciences Ukraine,
m. Kharkiv, Communal institution Kharkiv
Humanitarian Pedagogical Academy" of Kharkiv
Regional Council

DIDACTIC ASPECT OF THE FORMATION OF A VALUE RELATION TO NATURE IN FUTURE TEACHERS.

Abstract: The article examines the pedagogical foundations of the process of formation a value attitude to nature of future teachers. Considering the research problem, the author notes that before starting the process of formation of values of future teachers it should be remembered about the main methodological approaches, such as holistic, personal, acting, system, anthropological and dialogical approaches. Methodological approaches allow to analyze problems of pedagogy and to define the strategy and the main ways of their solving; to analyze the totality of the most important educational issues in dialectical unity and to establish their hierarchy; to predict the maximum probability of obtained objective knowledge.

In the author's opinion, an important place in the aspect of scientific research is the learner-centered approach. In the article it is proved that this approach defines the relevant requirements for the teacher: not only to the level of his professional skills, but also for his general and professional education and culture. In general, learner-centered approach of teaching means that first of all the main task of education is put and solved in this process - creating conditions for the development of a harmonious, morally perfect, socially active through the activation of internal reserves, professionally competent and self-developing personality.

The author has proved that such activities as constructive-project, organizational, communicative and research contribute to the high level of formation of value attitude to nature of the personality.

So, it is obvious that future teachers' value attitude to nature will be formed if the modern teacher understands the essence of this phenomenon as important moral – aesthetic properties of the personality, perceives the aesthetic properties of nature, appreciates them, shows the careful and humane attitude to the environment and expresses his attitude.

Key words: value, value attitude to nature, methodological approaches, learner-centered approach, activity.